

lep plaszticitásával és nagyvonalúságával, a Faguetról szóló függetlenségével, igazságával és bensőséges, finom lírájával. Egy kis tanulmánya a magyar filozófia két leginkább kiemelkedő alakját is bemutatja, Böhm Károlyt és Pauler Ákost, akikben a hazai bölcsélet «először érte el az európai színvonalat». Filozófiájuk vázolásán kívül hatásukat is felméri. Böhm Károlyban látja azt a filozófust, ki nálunk tanítványaiival leginkább meg tudta éreztetni, hogy «a filozófia nemcsak tan, hanem ennél sokkal több: élő hit, eleven élet». Paulerben kiemeli, hogy «legtöbbet tett a mai magyar filozófia európai színvonalának biztosítására» s nagy hatása révén leginkább hozzájárult a filozófiai érdeklődés kifejezéséhez. Zárófejezetében kulturánk válságáról szólva, a filozófiában kifejezésre jutó világnézetek alapján tekinti végig az egész európai kultúrát s a szellem mai változását. Szemléje nem rezignációval végződik. Ki tudja vonni magát a «Nyugat alkonya» komor hatása alól (Spengler nagy művének irodalmunkban Thiene-mann Tivadar adta alapos összefoglaló analizisét a Minerva 1922. évfolyamában) s a nyugati kultúra örök rendeltetésében való hittel rámutat a derengő megújulásra.

A részletkritika talán megjegyzéseket tehetne egy-egy megállapítására, vitathatná némely tételeit, rámutathatna az első fogalmazás egy-két (talán összesen két) elcsúszott szavára. Mindez alig változtatna a benyomáson, melyet ismertetésünk folyamán vázoltunk.

Müller Lipót.

Szederkényi Anna új könyvei. (Döcög a szekér. Az ismeretlen fiatalember.) Szederkényi Annának húsz év óta körülbelül húsz kötet regénye és novellája jelent meg s mindegyikben van komoly mondanivalója. Mint nőt főképpen a nő lelke és élete érdekli s mindkettőt egészséges erkölcsi érzéssel és komoly elmélyedéssel vizsgálja, nem térve ki a nehezebb problémák elől sem.

A *Döcög a szekér* humoros regény, melynek hőse Mátyásné, «a gazdasszonyok gyöngye», ki négy aglegénynek közös háztartását vezeti páratlan szakértelemmel és önfeláldozással. A négy aglegény: a bíró, a költő, a nyugalomba vonult illatszerkeskedő s a nehezen dadogó «néma úr» fura, pedáns és bogaras emberek, akiknek ellátásához rengeteg nagy béke-tűrés kell. S rajtuk kívül ott van még

az asszony nyakán Mátyás úr, a férj is, aki haszontalan, korhely fráter. Mind a négyen többé-kevésbé gyöngéd érzelmeket táplálnak a csinos és tisztességes asszony iránt. A «szagkereskedő» felborítja ezt az idillikus egyensúlyt: nagy nehezen rábeszéli az asszonyt, hogy szöjkék meg vele, válják el lélhűtő urától s legyen az ő felesége. Mátyásné, aki békés családi élet és gyerek után vágyakozik, enged a csábító érveknek s titokban elutazik jövendő férjével. Az aglegények háztartása ezalatt fenekestül felfordul Mátyásné csinos, de léha és lusta unokahúgának kormányzása alatt. Kétségsbeesésükben mindnyájan Mátyást okolják, hogy az ő haszontalansága kényszerítette feleségét erre a ballépésre s Mátyás a bíró kíséretében és felügyelete alatt elmegy az asszonyért. Mátyásné, ki azóta kiábrándult a szagkereskedőből s lelkiismeretével sem tudott kibékülni, visszatér az egyébként ártatlan kirándulásról, lemond ábrándjairól s újra átveszi az egyeduralmat az aglegények házában. A mesébe egy másik történetet is sző az író, egy meghasonlott fiatal házaspárét, mely komolyabb, mint a főcselekmény a lélekrajzi megfigyelésekben gazdag.

Szerkezete Mikszáthnak novellákból regényekké nyújtott kompozícióira emlékeztet. Igen sovány mese, de annál több sikerült epizód. Mulatságos alakok és helyzetek, melyeket az író éles szemmel figyel meg s felsőbbes humorral rajzol. Ez a humor teszi a magában véve könnyebb fajsúlyú történetet irodalmilag jelentőssé.

Másik regénye, *Az ismeretlen fiatalember*, jóval rövidebb és szerkezet dolgában koncentráltabb. Érdekes, újszerű milieut rajzol: a vidékről a fővárosba menekültek életét. Divéky tekintetes urék is szép falusi kuriájukból odakerültek a budai hegyek közé egy kis házba, hol vendéglőt nyitnak s a tekintetes asszonynak és Sárika kisasszonynak ugyancsak meg kell markolniuk a főzőkanalat. Még Józsi öccse, a technikus is kiszolgál, ha sokan vannak. Egy éjjel egy félholt fiatalembert találnak az udvarukon, ki aztán ott marad náluk. Különös ember, nevét sem mondja meg, fásult, életunt. Sárikkal azonban megszeretik egymást s a sokat hányódott, nyomorúságos életű fiatalember megtört lelke lassan fölegyenesedik s megújult életkedvvel tekint a jövő elé. Kedves történet kedves magyar emberekről, mintha a budai

hegyek üde, tavaszi levegőjét szívónok, csak az az egyensúlyát veszített lelkű, homályos múltú fiatalember nem tud beleilleszkedni az egészséges vidéki magyarok életébe, de aztán ő is megnyeri az olvasó jóindulatát. Kissé romantikus, kissé valószínűtlen történet, de a szerző ember- és környezetrajzoló művészeté és elmés dialogusa vonzó olvasmánnyá teszik.

A regény után tizenhárom kisebb elbeszélés következik. «Családi bajok», ez lehetne a közös címük, mert mindegyik férjes asszonyokról szól, kik féltékenyek, zsémbesek, kicsinyesek, urukat meg nem értők vagy sorsukba beletörődők, szenvedők. Egymás után olvasva nyomasztó hatást tesznek: borús égbolt, köd, csipős dér, a boldogság napsugara hiányzik belőlük. Peszsimizmusa mintha az asszonyok ellen irányulna, a férfiakat hibáik ellenére is rokonszenvesebbeknek rajzolja.

Legszébbek közülök Boldizsár néni (az ifjúságára visszaemlékező elaggott paraszt házaspár), A legszebb mosoly (a csunya asszony arcanak haldokló leánykáját megnyugtató mosolya) s A törött váza (az öregedő szép asszony). Nagyon sok bennük a finom megfigyelés. Ez erős oldala a szerzőnek. A férfiak és nők gyengeségeit világosan látja, de főlényes bíráló hajlama meleg szívvel párosul. Önálló gondolkozó is, kinek sokszor érdekes és talpraesett nézetei vannak. Néha kissé bőbeszédű, de mindig izléses és kellemes csevegő. Stílusa egyéni és színes. Ilyen mondatai vannak: «Az anyát szíven ütötte a kérdés. Mintha csak belökték volna a lelke bezárt ajtaját és úgy hagyták volna kitérva sarkáig». «Asszonyos vágyát pályába rakta az alvó virrasztó mécesben égette el az alvó gyermek álma felett». «Sohasem tud két ember anynyira összebujni, hogy ne férközzenek közéjük a gondolat éles kardja». Stílusának ez az erősen képes volta nem keresettség és nem megy magyarosságának és természetességének rovására.

Szinnyei Ferenc.

P. Gulácsy Irén: Fekete völgyek. Regény három kötetben. Singer és Wolfner.

Az erdélyi irodalom egymásután termeli ki a nagyobbkonceptiójú történelmi regényeket. E hisztorizmus általában jellemző az elszakított területek irodalmára. A jelen problémáihoz még mindig nem lehet hozzányulni, a magyar társadalmi élet nehezen küzkö-

dik, nincs talaj a társadalmi regény számára. A problémák felett pedig elsziklani nem lehet, sokkal inkább fájnak. Két út áll tehát nyitva az elszakított területek regényírói számára: vagy az allegorikus formát választják, mint ezt Falu Tamás tette Kicsinyesek című regényében, vagy a multon át igyekeznek megérteni és megértetni a jelen: történelmi regényt írnak. Az elszakított magyarság történelmi regényei többé-kevésbé mind magukon viselik az irányzatosság jegyét. A multba merülnek el, de a jelenre gondolnak és a jövőbe tekintenek. Ez nem rontja, ellenkezőleg elmélyíti művészi értéküket. A történetíró aligha ért velük egyet és megbotráncokzik talán azon a szabadosságon, melyekkel a történelmi tényeket alakítják, de a magyar irodalomban nagy elődökre tekinthetnek vissza. A magyar romantizmus hisztorizmusa az övék, melyet Szekfü Gyula e folyóirat hasábjain oly találóan nevezett pszudohisztorizmusnak. (Tomori. Napkelet. 1926. évf., 582. l.)

Makkai Sándor (Ördögsekér), Gyalay Domokos (Vaskenyéren) és mások után most a Förfeteg szerzője is történelmi regénnyel ajándékozta meg a magyar irodalmat. Ha Budapesten jelent is meg a Fekete völgyek, az erdélyi irodalom terméke. Az erdélyiség ritka magyar irodalmi műben jelenik meg olyan tisztán, mint ebben a monumentális regényben.

P. Gulácsy Irén Mohács nemzedékének történetét írta meg. Beható történelmi előtanulmányokat végzett, bár, úgy látszik, a legújabb kutatások eredményeit nem használta fel. A történelmi tények, alakjainak történelmi adottsága nem mindig kötik meg a kezét a művészi alakítás munkájában, de nem is hamisítja meg őket seholsem tárgy kedvéért. Az események zürzavarában tisztán lát, mesterien bonyolítja őket és még akkor sem válik fárasztóvá, amikor közismert dolgokról számol be. Regénye cselekvényét két főhős, a két fekete völgy, Tomori Pál és Czibak Imre köré csoportosítja, igazi főhőse azonban Czibak Imre. Tomori Pál ott áll mellette, mint a mester, az ideál, akit Czibak Imre mindenben követ. Ő adja meg Czibak Imre szerepének a jelentőségét, amit a történelem nem igazol. Ők ketten képviselik magyar földön a személyi hiúságok, egyéni érdekek csúnya iszapos hajzájában a magyar eszmét. Alakjuk szinte természetfeletti erőt sugároz. Czibak Imre 16 éves